

PRIMAVERA TRICOLOR 2

guerrilles de la llibertat

Primavera tricolor 2

Guió: Carles Santanarà
Dibuixos: Pepe Farrago

Edita:

Portal de l'Àngel, 42 2on A
08002-Barcelona
www.fpereardiaca.org

Guió: Carles Santamaria
Dibuixos: Pepe Farruqo
Presentació: Manuel Moreno
Pròleg: Lluís Martí Bielsa
Breu història de la guerrilla antifranquista: José Manuel Rúa
Cronologia; José Manuel Rúa
Bibliografia: José Manuel Rúa

Correcció: Mar Olivé

Produeix:

Perla, 31
08012-Barcelona
www.debarris.com

Imprimeix:
Zukoy

DL: B-49.486-2008
ISBN: 978-84-933898-2-6

Amb el suport de:

PRIMAVERA TRICOLOR 2

guerrilles de la Llibertat

En finalitzar la guerra civil a Espanya, i com a conseqüència de la repressió feixista d'en Franco, milers de persones van haver de marxar a l'exili per tal de salvar la vida. Havien sobreviscut a les batalles i als bombardejos, però la seva situació no era molt millor ja que al cap de poc temps esclatava la II Guerra Mundial.

La convicció en la lluita per la llibertat i l'experiència en el combat que tenien els republicans i republicanes, els van impulsar a prendre les armes contra el nazisme alemany i el feixisme italià. D'aquesta manera, les forces de la Resistència francesa es van veure alimentades per combatents de tot l'Estat espanyol que van desenvolupar una intensa lluita contra els nazis, demostrant novament la seva capacitat de sacrifici i de lluita per derrotar el feixisme.

En territori espanyol, les coses no eren diferents. Partides de guerrillers i guerrilleres feien tot el que podien per fuetejar els lacais franquistes i organitzar, en la mesura que els era possible, la resistència armada en espera que en finalitzar la guerra els "Aliats" entressin a Espanya i derroquessin el sagnant dictador.

Lamentablement no va ser així. Els "Aliats" van entendre que els era més favorable mantenir el "Generalísimo" en el poder que córrer el risc d'una Espanya en l'entorn socialista, més quan la Unió Soviètica havia alliberat diversos països dels nazis, però també dels explotadors propis.

En el còmic que la Fundació Pere Ardiaca presenta en aquesta ocasió, s'hi recull la lluita contra els nazis a França i l'intent d'invasió per part de la guerrilla espanyola de la Vall d'Aran. Amb un guió desenvolupat per en Carlos Santamaría i els dibuixos d'en Pepe Farruqo, vivim amb els protagonistes els somnis i decepcions d'aquesta duríssima etapa de la lluita contra el feixisme.

Primavera tricolor (2)

El testimoni d'en Lluís Martí Bielsa, que va viure en primera persona aquesta part de la lluita antifranquista i el treball de l'historiador José Manuel Rúa ens situen en la seva justa dimensió l'esforç i sacrifici que milers d'homes i dones van haver de realitzar per mantenir l'esperança del retorn a la llibertat i la justícia.

A tots els que han fet possible aquest còmic gràcies pel seu entusiasme i pel seu suport ja que, amb ell, la Fundació Pere Ardiaca realitza el seu particular homenatge a les i els lluitadors que van creure en un món millor i que van patir la mort y la presó en un exemple de coherència i de dignitat.

Manuel Moreno

Àrea d'Història de la Fundació Pere Ardiaca

La guerrilla contra el franquisme

Era l'1 d'abril del 1939: des de la seva Caserna General de Burgos, Franco va firmar el darrer "Parte Oficial de Guerra". Que deia així: "En el dia de hoy, cautivo y desarmado el ejército rojo, han alcanzado las tropas nacionales sus últimos objetivos. La guerra ha terminado".

Era ben cert. L'Exèrcit Republicà havia estat derrotat. La guerra, que seguí al fracassat Cop d'Estat del General Franco, amb el suport del feixisme internacional i l'actitud transigent de França i Anglaterra, sobretot, havia acabat amb la resistència dels defensors de la República en tant que l'Espanya, sotmesa als vencedors, començava el que seria un llarg i humiliant període de repressions i barbàrie. Només per donar una idea, tan sols en els nou mesos que quedaven per acabar l'any 1939 van ser afusellats, condemnats en Consells de Guerra, més de deu mil entre militars i polítics acusats de rebel·lió militar, en aquesta xifra hi hauríem d'afegir els assassinats pels falangistes que no es comptabilitzaven.

La guerra, però, no era del tot cert que fos acabada. Aquesta, en forma de "guerrilles", es va mantenir i perllongar prop de 12 anys després de l'emissió d'aquest "darrer parte de guerra".

Després de la derrota de la República, la lluita guerrillera ocupà, durant més d'una dècada, un lloc important en la lluita mantinguda pel poble espanyol contra la dictadura imposada pels vencedors. De fet, però, el moviment de lluita guerrillera és contemplat al nostre país des del 1936 fonamentalment en les zones on va tenir èxit el Cop d'Estat des del primer

(*) *Lluís Martí Bielsa, va ser l' "Ajudant chef" del Batalló "LIBERTÉ" del Primer Regiment de París i, més tard, Tinent a la 101 Brigada de Guerrillers.Espanyols a França (FFI).*

Actualment és membre de l'Amical de Catalunya dels Antics Guerrillers Espanyols a França, Forces Franceses a l'Interior (AGE-FFI) i Secretari de l'Associació Catalana d'Expresos Polítics Antifranquistes.

moment. Al nord de la península, a Galícia, nord de Lleó (el Bierzo), Astúries i el País Basc, ocupats pels insurrectes i aïllats de la resta del territori espanyol, és on es van donar les primeres manifestacions en forma de lluita de guerrilles i on la guerrilla va ser operativa al llarg de tota la durada de la guerra i més enllà de la fi d'aquesta. Una prova la tenim en la proliferació de les fosses comunes que són enregistrades en aquell sector, nodrides en una gran part de sospitosos de donar suport a la gent de la muntanya.

Finalitzada, però, la guerra, més enllà de l'abril del 39, decau de manera generalitzada la combativitat de la guerrilla en aquest sector motivat, en certa manera, pel desconcert lògic de no saber què passarà a partir d'aquell moment, al mateix temps que, d'altra banda, augmenten al llarg i ample del país els grups que busquen aixopluc a les muntanyes, grups de soldats que no s'han volgut lliurar presoners i també de civils que, tement la repressió dels vencedors, busquen la seguretat del medi.

En un principi, del que es tractava era de sobreviure. El franquisme els considerava "huídos" en tant que, ells mateixos, dediquen tot el seu esforç en no caure en mans de l'operatiu anti-guerrilla format majoritàriament per forces de la Guàrdia Civil i pel "Sometent".

Des del 1936 al 1939, que finalitza la guerra, coexisteixen a Espanya dues formes diferents de "guerrilles". D'una part la espontània de la que acabo de parlar. Gent que busca refugi a la muntanya per evitar ser detinguts, torturats, empresonats o, com succeïa en moltes ocasions, llençats assassinats en alguna cuneta de la carretera. De l'altra, la guerrilla organitzada. La que depenia del XIV Cos d'Exèrcit creat per operar a la rera guarda enemiga. No crec que hi hagi proves d'una actuació conjunta d'ambdues guerrilles que no fos casual si, però, que tant l'una com l'altra van constituir un veritable malson per als insurrectes durant la guerra.

No cal dir-ho, qualsevol persona pertanyent a no importa de quina de les dues formes de guerrilla, que tingués la desgràcia de caure en mans enemigues, després de ser terriblement torturat, si encara continuava viu, era liquidat sense formació de causa. Podria il·lustrar el que dic amb el cas d'en Vicente Galarza Santana amb el que vaig compartir uns mesos a França. Guerriller del XIV Cos de l'Exèrcit s'exilià al país veí acabada la guerra.

Va lluitar a la Resistència contra les tropes nazis d'ocupació ostentant el càrrec d'oficial d'Estat Major de Divisió a l'Agrupació Guerrillera Reconquesta d'Espanya. El desembre del 1945 s'incorpora a la lluita clandestina a la regió valenciana. Detingut al poc temps, és condemnat a dues penes de mort. L'afusellen el juliol del 1947 per la primera causa, per haver estat guerriller del XIV Cos, durant la guerra, de la guerra que feia vuit anys que era acabada.

Abans he dit que, finalitzada la guerra, la guerrilla antifranquista va deixar pràcticament de ser operativa, limitant la seva actuació a sobreviure. Canviant de base, buscant noves fonts de proveïment, controlant els constants moviments de les forces repressives, sobretot, els de la Guàrdia Civil.

Quan parlem de les forces repressives de la guerrilla parlem de la Guàrdia Civil i molt de passada del Sometent. Pel que pot semblar, el franquisme no es va servir mai de l'Exèrcit contra la guerrilla encara que només fos per no donar la impressió que la guerra no havia acabat el 39. Tan sols quan la invasió de la Vall d'Aran, promoguda des de França pels guerrillers Espanyols, es va permetre Franco de posar l'Exèrcit en evidència i ho va fer (ara, passats els anys, ja no en tenim cap dubte), per aconseguir protecció, dels EUA, en funció dels acords a que havien arribat abans, fins i tot, d'acabada la Segona Guerra Mundial. La vigilància de l'altra banda dels Pirineus, a partir d'aquells fets, es va fer més estricta que a la vessant espanyola i van ser molts els guerrillers detinguts per la gendarmeria francesa en el seu intent de passar els Pirineus. De cara e l'exterior es volia donar la impressió que la gent de la muntanya, els malfactors, els bandits, com deien, eren tan sols qüestió d'ordre públic. Hi ha, però, evidències que tropes de l'Exèrcit Espanyol reforçaven de vegades les unitats de la Guàrdia Civil en les operacions contra la guerrilla. De tota manera, que era quelcom més que una qüestió d'orde públic es feia palès quan els vilatjans, detinguts per donar suport a la guerrilla, eren sotmesos a Consell de Guerra Sumaríssim i condemnats a llargs anys de presó acusats d'auxili a la rebel·lió.

És ja a partir dels anys 42-43 quan la guerrilla a Espanya entra en una nova fase. La Segona Guerra Mundial en aquells anys comença a decantar-se del costat dels aliats. Republicans espanyols a l'exili francès han combatut activament a la Resistència Francesa durant l'ocupació. Concebuda i

impulsada pel PCE havia nascut la UNE, o sigui, el “Comité de la Unión Nacional Española”. Va ser des de la UNE que començà de manera generalitzada la mobilització dels exiliats espanyols.

El que sota els auspicis de la UNE havia començat com una rèplica del XIV Cos d'Exèrcit, va adquirir carta de naturalesa com l'Agrupació Guerrillera Reconquesta d'Espanya.

Per pura i simple lògica estàvem tots convençuts que el franquisme no sobreviuria a la fi del feixisme a Europa una vegada acabada la guerra, però, era evident que es feia necessari cridar l'atenció dels “aliats” vers la dictadura feixista del General Franco a Espanya per la qual cosa, a l'efecte d'incrementar la lluita guerrillera a l'interior es va fer necessari destacar efectius espanyols del “maquis” francès per tal de reforçar-la dotant-la, fonamentalment, de Quadres de Comandament, de Caps experimentats que donessin més contingut polític a les accions que haurien de dur-se a terme en endavant.

En poc temps, molts dels Caps que havien combatut per l'alliberament a França, ja havien traspassat els Pirineus disposats a donar una nova dimensió a la lluita guerrillera de l'interior del país. Avui làpides als cementiris ens recorden alguns dels seus noms. A més de l'esmentat Galarza, l'Angel Fuertes Vidosa, l'Atilano Quintero Morales, en “Rodolfo”, el “Valencia”, i l'Antonio Gil Medina a llevant, en Cristino García, el Castro, en Julio Navas al centre, el Camarasa, el Joaquin Arasanz “Villacampa” i el “paisano” a l'Aragó i a Catalunya en Francesc Serrar “Cisquet”, l'Ángel Carrero, i el Numen Mestre encapçalarien una llista molt important d'exiliats espanyols que es van repassar les muntanyes dels Pirineus per incorporar-se a la guerrilla antifranquista a l'interior del país. A les acaballes de l'any 1945, tan sols a l'Escola Guerrillera de Ginclà (Pirineu Francès) més de 20 grups de guerrillers (cinc o sis persones per grup) estaven preparats per incorporar-se a la lluita a l'interior.

Deia que eren dues les modalitats guerrilleres durant la guerra, 1936-1939. Acabada aquesta, com era natural, desapareix el XIV Cos de l'Exèrcit Republicà i amb ell l'organització guerrillera que havia vingut operant. Per contra, al poc temps, neix la modalitat de la “Guerrilla Urbana” sobretot a les grans ciutats com són Madrid i Barcelona, i això fins al punt de fer anar de corcoll les forces repressives. Aquesta versió de lluita guerrillera està

estretament lligada a l'organització clandestina dels partits polítics i, en alguns casos, contribueixen a la finançament dels mateixos. Podria estendrem, citar noms o dades, però això seria un tema del que ja s'ha escrit molt i per a tots els gustos.

Del que si vull parlar és de la repressió que la lluita de guerrilles va desencadenar a tot el territori espanyol.

A la zona on operava la guerrilla de Llevant–Aragó, “l'AGLA” es van arribar a calcinar enormes extensions de terreny, inclosos els habitatges i les masies, com a manera d'eradicar el moviment guerriller. Els llogarrencs, o eren obligats a deixar les terres i anar-se'n als pobles o a ciutats properes, si s'hi negaven, podien ser acusats de col·laboradors o d'enllaços i s'exposaven a ser brutalment torturats als interrogatoris als “puestos” de la Guàrdia Civil, eren empresonats, sotmesos a Consells de Guerra i condemnats a llargs anys de presó acusats d'auxili a la rebel·lió. Existeixen documents que poden avalar el que dic, és més, documents als arxius de la pròpia Guàrdia Civil que parlen dels que no van resistir els interrogatoris i també de la pràctica de la “Llei de Fugues” aplicada en alguns dels casos. Les tortures eren tan bestials que, per deslliurar-se'n, molts acceptaven qualsevol acusació tot i sabent que pràcticament signaven la pròpia sentència de mort. D'això en podrien parlar els onze afusellats d'Alcalà de Henares acusats d'haver fet explotar el polvorí d'aquella localitat castellana.

La guerrilla a Espanya perdurà passada la dècada dels quaranta. Els arxius de la Guàrdia Civil encara la fan arribar més enllà del 1952. Recordo com si fos ara que el 1949, homes de Castella la Manxa van omplir a vessar el Penal d'Ocanya acusats de donar suport a la Guerrilla, l'últim contingent superava els 150 i tots foren sotmesos a Consell de Guerra i condemnats a llargs anys de presó.

Amb la transició, les Associacions d'Antics Guerrillers de Madrid, Barcelona i València en la seva tasca de mantenir viva la Memòria Històrica, amb la complicitat de la Diputació de Conca i de l'Ajuntament de Santa Cruz de Moya, van erigir un monument “a la Memòria dels Guerrillers Espanyols morts a la lluita per la Pau, la Llibertat i la Democràcia al costat de tots els Pobles del Món.

Apart d'això, apart d'algun monument i d'alguna estela en els cementiris, poca cosa més s'ha fet en reconeixement de l'esforç i el sacrifici, de l'entrega, fins i tot de la pròpia vida, d'uns homes que de veritat creien en el que feien, dialogar amb el franquisme amb les úniques raons que aquest entenia; la raó de la força i de les armes.

N'hi ha hagut que ho han fet. Historiadors i escriptors, sobretot, han escrit i versat sobre el tema un munt de llibres i treballs sobre la lluita guerrillera al nostre país, expressat opinions i criteris per a tots els gustos. Jo que he viscut de prop el tema, que he conviscut moments decisius amb alguns dels que m'he permès anomenar amb nom i cognoms, i que podria argumentar, no ho faré. En qualsevol cas, no valoraré el que va ser aquella lluita, ni si va ser profitosa o no, si van pagar la pena tants i tants sacrificis, tantes i tantes morts. Per fer-ho, hauria de poder situar-nos a tots a l'Espanya d'aquell temps de manera que poguéssim reviure aquells anys. La guerra, la d'aquí i la mundial..., l'exili..., la repressió..., la brutal repressió amb més de dos cents mil afusellats acabada la guerra... i la dictadura... Sols des d'aquesta perspectiva, solament des de la perspectiva que ens oferia la dècada dels quaranta i principi de la dels cinquanta, deixant de banda opinions interessades o partidistes, en podríem permetre valorar el que va significar l'acció guerrillera, en el conjunt de la lluita del nostre poble.

El “maquis” durant l'ocupació de l'Alemanya nazi a França

Fins ara he parlat de la guerrilla contra el franquisme i m'ha semblat sempre una paradoxa que, als guerrillers, se'ls anomenés “MAQUIS”.

Alguna cosa deu tenir a veure l'organització i el treball de la guerrilla espanyola a França durant l'ocupació per les tropes de l'Alemanya nazi a la Segona Guerra Mundial. El novembre del 1942, acabada de néixer, la UNE va llançar el primer crit a la resistència. *“¡Españoles a las armas! Donde quiera que os encontréis, participad en primera línea, codo con codo con el pueblo francés, en la guerra contra el enemigo común y sus lacayos, por la victoria y por la libertad”*

Això no vol dir que fos a partir d'aquesta crida que comencés el moviment guerriller a França. Els primers nuclis polítics-militars ja els trobem a les

acaballes del 1941 al “Departament del Chantal”. Nuclis integrats, majoritàriament, per antics quadres militars del XIV Cos de l’Exèrcit de la República, durant la Guerra Civil.

A primers d’abril de 1942, en una cabanya situada a l’anomenat Col de Pi, del “Departament de l’Ariège” se celebrà una reunió en la qual es creà oficialment el XIV Cos de Guerrillers origen del que després seria “l’Agrupació Guerrillera”. El primer comandament caigué sobre en Silvestre Rios, el qual es mantingué al front de l’organització guerrillera fins a la seva mort arran de les ferides rebudes en combat contra les forces d’ocupació. En Luís Fernández ocuparia el seu lloc. En Luís Fernández fou, durant la Segona Guerra Mundial i fins a la dissolució de l’organització guerrillera per l’administració de l’Armée Française, el “General Luís” Cap de l’Agrupació Guerrillera Reconquesta d’Espanya.

El juny del 1944 es comptabilitzaven a França nou Divisions de Guerrillers amb un total de 23 brigades repartides entre 33 Departaments (províncies) majoritàriament del sud del país.

Alguns historiadors han arribat a calcular que uns 30 mil espanyols estigueren enquadrats als “maquís” de França. Pel que jo he conegut, en rebaixaria uns quants d’aquesta xifra. No sé la raó però sempre hi ha hagut la tendència a exagerar quan es parla d’aquest tema. Un exemple el tenim amb el que ens deia en el seu llibre “Les FTPF” el que va ser Cap d’aquestes Forces de la Resistència i més tard ministre del primer Govern d’en Charles De Gaulle, en Charles Tillon. Deia en el seu llibre que més de 4 mil espanyols estaven a la Resistència a París.

En el “Primer Regiment de París” format per quatre batallons, d’entre els que havien combatut a París durant la insurrecció, hi havia el “Batalló Llibertat” format pels combatents espanyols que, de molt, no superava els 450 homes. Què se’n va fer de la resta fins als quatre mil?

De tota manera, de feina si que se’n va fer encara que en no fossin tants. Crec que va ser en Montgomery, Cap de la 7ª Divisió Blindada, que va desembarcar a Normandia, el que va dir allò que: “la feina que han fet els combatents des del Maquí no l’hagueren pogut fer ni dues Divisions com la meva”.

Tot això ho explico per a què es pugui valorar l'important que va ser la lluita guerrillera a França, per la creació de quadres que poguessin, després, incorporar la seva experiència a la lluita armada a l'interior del país que durà fins al començament de la dècada dels anys 50. Van ser molts els antics combatents de la República exiliats a França que durant i després d'acabada la Segona Guerra Mundial repassaren els Pirineus i s'incorporaren a la lluita a l'interior.

¡Que vénen els Maquis! Deien.

Els guerrillers espanyols que havien jugat un paper molt important en la lluita contra l'ocupant nazi, que van ser decisius per a l'alliberament de França, sobretot al sud del país, van ser més tard motiu de preocupació pel Govern de la nació.

Acabada la guerra a Europa, el col·lectiu guerriller espanyol, armat i organitzat (preparat per si la Guerra hagués continuat més enllà dels Pirineus) no encaixava en una França que tornava a gaudir de les seves pròpies lleis i d'una Constitució que no contemplava el fet insòlit del nombrós grup estranger organitzat i armat en el seu territori. Es van haver d'empescar una solució.

Van convertir les Brigades de Guerrillers espanyols a "Batallons de Sécurité" de l'Armée Française" i seguidament els van desmobilitzar. Acabaren amb aquesta estratagema amb els guerrillers?

No, no acabaren. El PCE, que va ser l'impulsor i que sempre va estar al capdavant de tot el Moviment Guerriller, tant a França com a Espanya, ja havia previst aquest desenllaç i pres les mesures pertinents. Per tal d'evitar la dispersió del contingent guerriller que suposava la desmobilització, havia creat una empresa forestal que abraçava des de la tala dels arbres del bosc fins a la venda de llenya feta tacs per les calefaccions. Comprà boscos a l'Ariège i a l'Aude i instal·là una asserradora a Toulouse. A Ginclà, a més a més, camuflada entre els llenyataires, s'instal·là una Escola Guerrillera que acollí a prop d'un centenar de guerrillers que ja estaven organitzats en grups de "pas a Espanya". Tots els guerrillers que optaren per mantenir-se a l'organització foren contractats per l'Empresa "Fernández Valledor" nom pel que es conegué l'Empresa, Fernández, pel General Luís i Valledor pel Tinent

Coronel Cap de la 1ª Divisió de GE. Als boscos de Chalabre, Lavelanet, Ginclà, etc. es tornava a sentir parlar l'espanyol. Els que no tingueren cabuda als boscos, trobaren feina a l'asserradora instal·lada a Toulouse i en la que treballaven prop d'un centenar de guerrillers repartits en dos tornos.

No sé si tots però, em consta, que molts passaren a Espanya com estava previst, amb la missió de reforçar l'organització ja existent. No vol dir que tots hi arribessin. Alguns hagueren d'enfrontar-se a les forces repressives i caigueren en combat o foren afusellats. Els que no, condemnats en Consells de Guerra, passarien llargs anys a les presons franquistes. D'aquests, algun que encara és viu podria ratificar el que aquí es diu.

S'haurà notat que fins ara no s'ha parlat ni de com vivien ni què és el que feien els Guerrillers.

Viure, el que es diu viure, molt malament. Campaments improvisats a la muntanya amb poques o sense cap de les condicions considerades com imprescindibles. Poques condicions d'higiene, si n'hi havia alguna i els àpats gairebé sempre improvisats. Que com es podia viure d'aquesta manera s'explica pel fet que, pràcticament tots, havien fet la guerra d'Espanya i havien passat pels Camps de Concentració de França on la supervivència encara era més problemàtica.

Sempre a l'aguait i treballant. No s'ha d'oblidar que els grups de guerrillers, de bon començament i quasi fins a la fi, estaven integrats en els equips de llenyataires i carboners que era la manera de viure i passar desapercebuts fins que es donaren les condicions de lluita oberta i descarada.

També tenir en compte que no tots els grups disposaven de l'armament adient, això vingué gairebé en el temps del desembarcament Aliat a Normandia que les armes ens venien del cel. Com dic, armes poques però, per començar, n'hi havia prou. Hi va haver "maquis" que no disposant més que d'una pistola amb un sol carregador, van assaltar una caserna de la gendarmeria apoderant-se de tot l'armament que hi trobaren.

Va ser quan ja es cantava l'obertura del "segon front" que les accions guerrilleres van ser més importants. D'això però, ja se n'ha escrit per a tots

els gustos. Són aconsellables els llibres escrits per antics guerrillers més que no pas per historiadors que ho fan per referències. Accions com la de la cèlebre batalla de la Madelaine o la de l'alliberament d'ostatges de la presó de Nîmes protagonitzades les dues sota el comandament del Tinent Coronel de Guerrillers Cristino Garcia, Cap de la 3ª Divisió de GE., no van ser les úniques que mereixen ser recollides per la història de la guerrilla a França.

El que sí és important i convindria que quedés clar, és que, tot el que s'explica, comporta privacions i sacrificis. Que s'entén si es té en compte que el gruix dels guerrillers, el componien militants comunistes. Comunistes que eren a la muntanya uns i als pobles i ciutats altres, tots, però, organitzats i seguint les directrius del PCE. Es pot afirmar amb rotunditat, sense el risc de ser desmentit **què**, sense la presència del Partit Comunista Espanyol, avui no hi hauria matèria per parlar de la guerrilla espanyola en la lluita contra l'invasor nazi a França. **Què**, la direcció del PCE a França, que es va haver d'improvisar va estar, des dels Camps de concentració fins l'alliberament de França, a l'alçada dels esdeveniments i **què**, malauradament, tant els noms com el treball dut a terme per aquests companys, es avui poc conegut i fins i tot silenciats. La majoria retornà a Espanya amb tasques de partit, uns foren afusellats o moriren a causa de les tortures els uns o passaren llargs anys de presó altres i aquí acabaren la seva història de militants i de quadres dirigents del PCE. Seria interessant que es pogués fer una recopilació dels seus noms i de la seva tasca per poder oferir-lo a les generacions joves que no han conegut la força de la militància comunista d'aquells anys i com homenatge a uns homes **què**, moguts per uns ideals, van lluitar tota la vida i fins a la seva mort.

Lluís Martí Bielsa (*)

Maquis a Catalunya

Breu Història de la guerrilla antifranquista

Quan van creuar la frontera
Em van aconsellar que em rendís
Jo no podia fer això
Vaig agafar el meu fusell i vaig desaparèixer
He canviat de nom moltes vegades
He perdut la meua dona i els meus fills
Però tinc molts amics
I alguns d'ells estan amb mi

The partisan (Leonard Cohen)

Un cop acabada la guerra civil, molts dels combatents republicans que van anar a parar a l'exili ingressaren a les files de la resistència antifeixista a l'Europa ocupada pels nazis, principalment a França. L'any 1944 la derrota de les potències feixistes estava anunciada i la continuïtat del règim del General Franco, un dels grans aliats de Hitler i Mussolini, s'intuïa molt difícil. En aquest punt, els republicans espanyols consideraren que calia accelerar la caiguda d'una Dictadura que es trobava contra les cordes a nivell internacional. Fruit d'això es va posar en marxa l'operació "Reconquista de España". L'operació consistia en l'entrada per la Val d'Aran d'una força militar republicana, la "Unión Nacional Española". Aquesta estava integrada majoritàriament per militants comunistes del Partido Comunista de España (PCE) i del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), tot i que també van participar militants socialistes i anarquistes. L'objectiu era ocupar una franja de territori i fer la proclamació d'un govern republicà provisional, per tal de forçar una intervenció estrangera en favor de les forces antifranquistes.

La invasió de la Val d'Aran es va portar a terme entre el 19 i el 27 d'octubre de 1944 per uns 4.000 homes. La força guerrillera va aconseguir alliberar diverses poblacions araneses, però va fracassar en la temptativa d'ocupar un punt estratègic com Vielha. Ben aviat, els guerrillers es van trobar aïllats:

no va haver-hi cap intervenció estrangera contra la Dictadura i tampoc es va produir cap revolta entre la població per donar suport als republicans. Per la seva banda, la Dictadura reaccionà amb el ràpid desplaçament de nombroses unitats militars. Davant d'aquest escenari, i després d'una reunió entre el cap militar de la força guerrillera, el coronel Vicente López Tovar, i el dirigent comunista Santiago Carrillo, enviat a la zona pel partit, es va acordar la retirada. En un parell de dies i de forma ordenada es va realitzar un replegament cap a França que evità moltes morts inútils. El resultat final de la invasió va ser de 67 morts (27 guerrillers, 36 membres de les forces governamentals i 4 civils).

L'atac frontal contra el règim s'havia mostrat inoperant, per la qual cosa l'oposició antifrancuista modificà l'estratègia militar promovent la creació d'una sèrie d'agrupacions guerrilleres per tot el territori, amb la intenció de colpejar la Dictadura de forma simultània en diversos fronts i crear les condicions per a un aixecament general. Arran d'això apareixeran els maquis. Aquesta paraula francesa, procedent de la paraula corsa *macchia*, significava bosc atapeït o vegetació espessa, i arran de l'ocupació nazi de França va passar a denominar els integrants de la resistència antifeixista, anomenant-los *maquisards*. La presència d'uns 13.000 republicans espanyols al maquis francès que lluità contra els nazis explica l'entrada de la paraula a Espanya i a Catalunya, associada inicialment als grups armats que realitzaven accions clandestines (propagandístiques, de sabotatge...), i identificada finalment amb tota la guerrilla antifrancuista.

L'estiu de 1944 comença l'activitat del maquis a Catalunya (tot i que el primer comitè clandestí del PSUC, dirigit per l'Otili Alba¹ a començaments dels anys 40, ja tenia contactes amb antics militars republicans i altres persones que s'havien refugiat a les muntanyes), primer amb accions d'informació i reconeixement destinades a preparar la invasió de la Val d'Aran, després travessant el territori per contactar amb els nuclis guerrillers de l'interior de la península, i més tard establint nuclis d'operacions per

¹⁾ Otili Alba i altres 51 membres del PSUC van ser detinguts el febrer de 1940. L'Otili, juntament amb en Tomàs Pons, responsable de l'organització d'ajuda humanitària Socors Roig, van ser afusellats el 15 de maig de 1941.

actuar a Catalunya. Segons en Miguel Núñez, dirigent històric del PSUC i responsable polític de l'Agrupació Guerrillera de Catalunya entre 1944 i 1945, es van crear grups guerrillers a la ciutat de Barcelona i per les zones de Girona, Reus, Montseny i Tarragona.

Entre les primeres accions del maquis comunista català despunta l'assalt a la fàbrica de cerveses Moritz a Barcelona l'agost de 1944 (dos mesos més tard els guerrillers responsables de l'assalt s'enfrontaven a un Consell de Guerra que comportà 6 condemnes a mort). Poc temps després, el PSUC i la seva branca juvenil, les Joventuts Socialistes Unificades (JSU) posen en marxa l'Agrupació Guerrillera de Catalunya.

La temptativa, per part dels comunistes catalans, d'organitzar un nucli guerriller estable a Barcelona, amb la constitució de la Brigada Guerrillera, comandada per en Josep Bru (que juntament amb en Josep Aymerich i molts altres companys havien format part de la resistència francesa a les Forces Franceses de l'Interior –FFI-) no va arribar a consolidar-se, perquè el grup dirigent (amb l'Aymerich, com a cap militar, en Josep Bru, com a cap d'Estat Major i en Miguel Núñez, com a responsable polític de l'agrupació guerrillera, entre d'altres) va ser detingut l'abril de 1945. La repressió també afectà l'organització juvenil del partit i el maig de 1945 es produeixen noves detencions. L'Eduard Segrià, en Joan Arévalo i en Francesc Serrat Cisquet, tots tres joves comunistes catalans, van ser condemnats a mort i executats el 25 de febrer de 1946.

El mateix any 1946 es produeix un nou intent del PSUC per organitzar la guerrilla urbana a Barcelona. La refundada Agrupació Guerrillera de Catalunya va quedar formada per la 1ª Brigada Jaume Girabau (dirigent comunista afusellat l'any 1942) i la 2ª Brigada Guerrillera dirigida per en Jaume Valls Sardà. Entre els anys 1946 i 1947 van actuar contra els edificis del partit únic feixista, la Falange, les infraestructures ferroviàries i el monument de la Victòria (un dels símbols franquistes més importants a la ciutat de Barcelona). No obstant, l'acció més destacada va ser l'atemptat amb bomba contra la seu dels diaris falangistes *La Prensa* i *Solidaridad Nacional* el 29 de novembre de 1946, ocasionant la mort de tres persones. La repressió policíaca posterior no només es concentrà a les brigades guerrilleres, afectant de retruc tot el partit. En aquest context, entre gener i abril de 1947 es produeix la "caiguda dels 80". Els dies 13 i 14 d'octubre de 1948 té lloc el

consell de guerra contra les 78 persones detingudes, amb el resultat de 8 condemnes a mort, 4 de les quals van ser executades: els afusellaments del 17 de febrer de 1949 al Camp de la Bota d'en Numen Mestre Ferrando, cap de les JSU de Catalunya, en Joaquim Puig Pidemunt, editor de la publicació del PSUC *Treball* i dirigent del partit, l'Àngel Carrero, cap militar de la guerrilla a Barcelona, i en Pere Valverde, responsable polític de l'agrupació.

La guerrilla urbana de caràcter comunista a Barcelona no tornarà a recuperar-se després d'aquest brutal cop policíac, en un context marcat pel desànim entre les forces democràtiques en comprovar que la Dictadura de Franco havia sobreviscut a la derrota de les potències feixistes a la II Guerra Mundial.

Per la seva banda, els anarquistes també responien amb les armes a la brutal repressió franquista. L'any 1947 es crea el Moviment Llibertari de Resistència i la primera acció reivindicada com a tal és l'atemptat mortal del 12 de juliol de 1947 contra l'Eliseo Melis Díaz, confident del comissari Eduardo Quintela, un dels caps de la sinistra policia política del franquisme, la Brigada Político Social. El mateix Eduardo Quintela va ser l'objectiu d'un atemptat fallit. No obstant, dins del moviment llibertari espanyol esclataren amb força les diferències entre els partidaris i els detractors de la lluita armada. A inicis dels anys 50, la repressió i la manca de suport orgànic per part del sindicat anarquista Confederació Nacional del Treball (CNT) deixa el maquis llibertari en mans d'iniciatives minoritàries i voluntaristes (on destaquen grups com *Los maños*, *Los anónimos* o *Talión*, i figures com en Josep Lluís Facerías i els germans Sabaté). No va haver-hi ni suport teòric ni organitzatiu cap a les accions dels grups armats per part de la majoria del món llibertari. Són exemples d'aquesta actitud dos fets molts significatius: a les darreries de 1947, l'única organització anarquista que donava suport a la guerrilla era el Comitè Regional de les Joventuts Llibertàries; i durant el II Congrés llibertari (Toulouse, 20-29 d'octubre de 1947), el moviment llibertari organitzat va trencar lligams amb el maquis i no va acceptar com a delegats als representants de la resistència armada (entre ells en Josep Lluís Facerías).

Malgrat les adversitats, els maquis anarquistes continuaren amb les accions armades, establint la base d'operacions al nord dels Pirineus per a realitzar

les seves incursions (atracaments bancaris, repartiment de propaganda, atacs contra els representants del règim i les forces de seguretat franquistes...). Entre aquests guerrillers despunta el nom d'en Francesc "Quico" Sabaté, que en la seva "visita" a Barcelona de l'any 1955 va repartir la propaganda clandestina des d'un taxi, disparant-la mitjançant un morter i provocant una pluja de fulls volants. Aquest mecanisme propagandístic ja havia estat utilitzat pel PSUC el primer de maig de 1951.

A més dels atracaments a les sucursals bancàries, l'assalt als "meublés" (cases de cites de luxe concorregudes per militars i empresaris franquistes) era una bona font de finançament dels guerrillers urbans anarquistes.

A nivell general, la lluita guerrillera va tenir el seu punt àlgid durant la segona meitat dels anys 40, coincidint en aquest moment les accions del maquis rural i el maquis urbà. Bona prova de l'activisme de la guerrilla antifranquista a Catalunya (especialment als Pirineus), entre els anys 1944 i 1950, són les xifres de mig miler de morts i uns 3.000 detinguts entre les files del maquis.

A finals de la dècada l'activitat guerrillera al camp va anar desapareixent com a conseqüència de la decisió del PCE-PSUC d'abandonar la lluita armada i prioritzar el treball polític, infiltrant-se en les organitzacions de masses com el sindicat vertical franquista. La decisió implicaria la progressiva desaparició del maquis d'inspiració comunista, tot i que durant els primers anys de la dècada dels 50 els guerrillers comunistes encara realitzaran accions de suport a l'organització política, ajudant a d'altres militants a travessar la frontera i introduint propaganda clandestina (fins i tot impremtes). No obstant, els riscos continuaven sent enormes, tal i com posen de manifest les morts dels maquis del PSUC Ramon Solsona, Joan Panyella i Àngel Moreno, abatuts el 22 de juny de 1953, a causa d'una emboscada de la Guàrdia Civil a la Font de Planells, a Sant Ferriol (Garrotxa).

A partir dels anys 50 la lluita guerrillera restaria en mans dels anarquistes, que mantindrien l'oposició armada fins a començaments de la dècada dels 60. Són els anys on noms com els d'en Josep Lluís Facerías, en Francesc "Quico" Sabaté i en Ramon Vila Capdevila "Caracremada", prenen trets

llegendaris. Tots tres moriran en accions armades². D'aquesta forma l'any 1963, amb la mort del darrer maquis anarquista català Ramon Vila Capdevila "Caracremada", es posava punt i final a la lluita guerrillera contra la Dictadura.

Convé recordar que la lluita armada contra el franquisme va ser fruit d'un context on la repressió per part de la Dictadura era terrible (més de 30.000 execucions durant la postguerra) i a Europa (i al món) la confrontació entre Feixisme i Democràcia s'estava decidint als anys 40 per la força de les armes. D'acord amb això, un cop que la Dictadura franquista sobreviu a la derrota del nazi-feixisme a la II Guerra Mundial, i es consolida gràcies a la Guerra Freda, l'opció de la lluita armada va ser progressivament descartada per la immensa majoria de les forces antifranquistes.

La lluita contra la Dictadura s'haurà de plantejar a llarg termini, mitjançant el treball polític clandestí a les organitzacions democràtiques de masses (comissions obreres, associacions de veïns, plataformes unitàries...). Però tot això ja és una altra història.

José Manuel Rúa Fernández
Historiador

²⁾ El 30 d'agost de 1957 Josep Lluís Facerías va morir en una emboscada policiaca quan acudia a una cita al Passeig de Verdum, davant del manicomi de Sant Andreu. En el cas d'en Quico Sabaté, el 3 de gener de 1960, 300 guàrdies civils encerclaran en Sabaté al Mas Clarà, prop de Banyoles. Tot i resultar ferit en l'enfrontament, en Sabaté aconseguirà fugir del setge. Després de dos dies de persecucions, el 5 de gener de 1960 serà mort a Sant Celoni per un membre del sometent, un grup paramilitar que era utilitzat contra els maquis. Finalment, el 7 d'agost de 1963, després d'una incursió per col·locar explosius a unes torres d'alta tensió, en Ramon Vila Capdevila "Caracremada" ve ser mortalment ferit per la Guàrdia Civil a la Creu del Perelló, prop de Balsareny (Bages).

CAPÍTOL I
Guerrilles de la llibertat

Sud de França. ESTIU del 1944

CAPÍTOL 2

Festa

CAPÍTOL 3

L'hora de la veritat

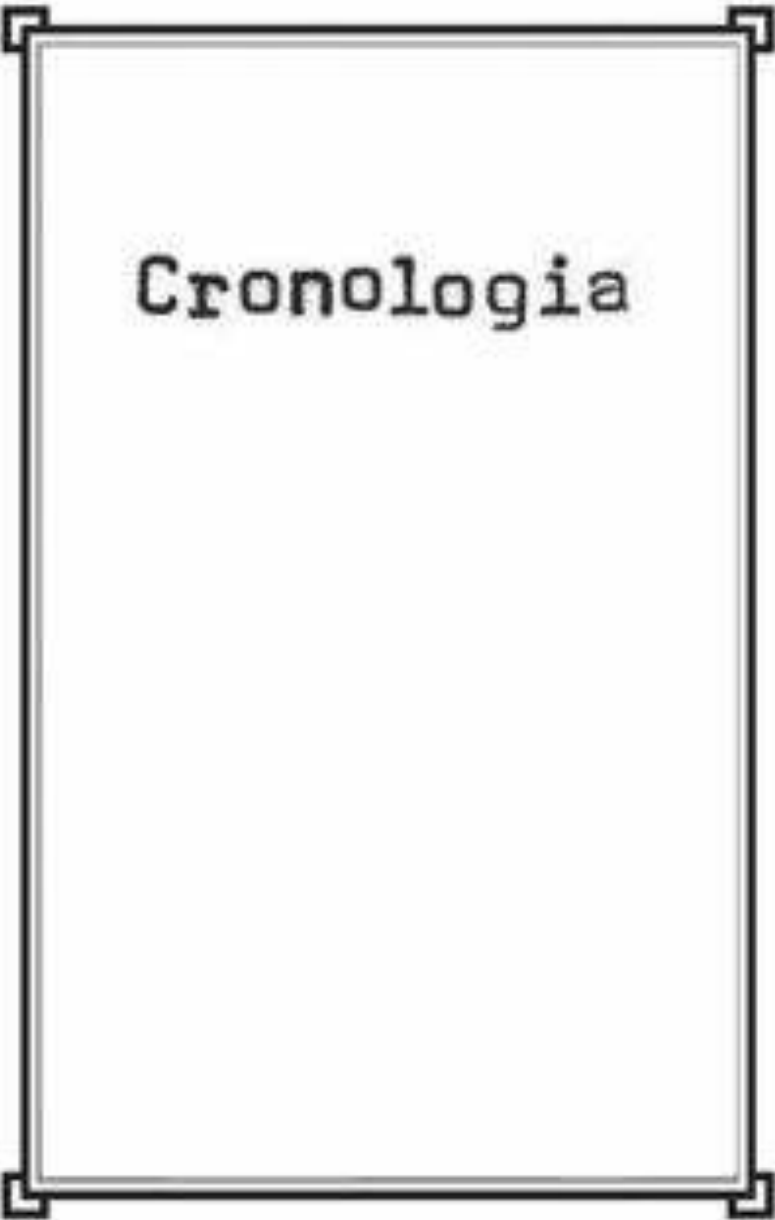

Cronologia

1939

26 de gener: Les tropes franquistes entren a Barcelona.

10 de febrer: L'exèrcit rebel arriba a la Jonquera. Fi de la guerra civil a Catalunya i inici de l'exili per a milers de republicans.

13 de febrer: Es publica la Llei de responsabilitats polítiques, instrument del règim per repressaliar als opositors.

16 de febrer: Es publica el decret que prohibeix l'ús públic del català.

1 d'abril: Finalització de la guerra civil espanyola.

1 de setembre: Alemanya inicia la invasió de Polònia. Comença la II Guerra Mundial.

4 de setembre: Espanya es declara neutral.

1940

1 de març: Promulgació de la Llei de repressió de la maçoneria i el comunisme.

10 de juny: Itàlia entra a la II Guerra Mundial com a aliada d'Alemanya.

12 de juny: Espanya abandona la neutralitat durant la II Guerra Mundial i es declara no-beligerant.

14 de juny: París és ocupat per les tropes nazis. Vuit dies més tard se signarà l'armistici francoalemany.

13 d'agost: Els alemanys detenen en territori francès el president de la Generalitat de Catalunya Lluís Companys i l'extradeixen a Espanya.

15 d'octubre: Lluís Companys és afusellat al Castell de Montjuïc.

1941

22 de juny: L'exèrcit alemany ataca la URSS.

5 de juliol: El primer tren amb voluntaris de la División Azul (falangistes i militars espanyols que formaran part de l'exèrcit alemany al front rus) surt des de l'estació de França de Barcelona.

22 de juliol: L'emissora del Partido Comunista de España (PCE) Radio España Independiente (més coneguda com *La Pirenaica*) comença a emetre la seva informació radiofònica cap a Espanya des de Moscou.

8 de novembre: Primer enfrontament entre la Guàrdia Civil i la guerrilla a Catalunya.

7 de desembre: Japó ataca la base nord-americana de Pearl Harbour al Pacífic, provocant l'entrada d'Estats Units a la II Guerra Mundial.

1942

24 de juliol: El dirigent anarcosindicalista i exministre republicà Joan Peiró és afusellat a Paterna (València).

1943

30 de gener: Al front oriental finalitza el setge d' Stalingrad amb la derrota dels alemanys.

Maig: La direcció clandestina del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) és desarticulada. 22 persones són detingudes.

3 d'octubre: Espanya torna a la neutralitat.

Novembre: 40 militants del Front Nacional de Catalunya (FNC) són detinguts.

1944

6 de juny: Els aliats desembarquen a Normandia.

24 d'agost: París és alliberat amb la participació de militars republicans espanyols.

16 d'octubre: Invasió de la Val d'Aran per una força guerrillera antifranquista

Octubre: La Confederació Nacional del Treball (CNT) es reorganitza al ple de Tolosa de Llenguadoc (França).

1945

Gener: Naixement de l'Agrupació de Forces Armades de la República Espanyola (AFARE), que portarà a terme accions guerrilleres fins l'any 1947.

14 de gener: Militants del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) creen a l'exili (Tolosa de Llenguadoc) un nou partit socialista, el Moviment Socialista de Catalunya (MSC).

Abril: Caiguda de la direcció de l'Agrupació Guerrillera de Catalunya del PSUC.

28 d'abril: Mussolini és afusellat pels partisans italians. Al dia següent les tropes alemanyes a Itàlia es rendeixen

7 de maig: Alemanya signa la seva rendició incondicional.

19 de juny: Espanya no és acceptada a l'assemblea de l'Organització de les Nacions Unides (ONU), que es constituirà formalment el 26 de juny a San Francisco, amb la signatura de la Carta Fundacional per 51 Estats.

6 d'agost: La primera bomba atòmica nord-americana cau sobre Hiroshima. Tres dies després la ciutat de Nagasaki també serà atacada amb la bomba atòmica.

2 de setembre: Japó capitula i s'acaba la II Guerra Mundial.

14 de setembre: Formació d'un govern de la Generalitat a l'exili encapçalat per en Josep Irla, que durarà dos anys.

1946

9 de febrer: La dictadura del General Franco rep la condemna internacional de l'ONU.

1947

Gener: Caiguda de militants cenetistes a Barcelona.

Gener-abril: Nou cop policíac contra el PSUC. Més de 100 persones són detingudes. Aquesta operació serà coneguda com la "Caiguda dels 80", la direcció del PSUC és desarticulada i es produiran 9 condemnes a mort i 4 execucions.

Abril: Creació de l'organització armada Moviment Llibertari de Resistència (MLR)

22 de setembre: 16 països europeus accepten les ajudes del Pla Marshall a la Conferència de París. Espanya restarà exclosa.

1948

Octubre: Les direccions del PCE-PSUC decideixen abandonar la lluita armada i dissoldre les guerrilles.

1949

17 de febrer: Els Militants del PSUC Joaquim Puig Pidemunt, Numen Mestre Ferrando, Àngel Carrero i Pere Valverde són afusellats.

1950

4 de novembre: L'ONU aixeca les sancions contra el règim franquista.

1951

Febrer-març: Vaga dels Tramvies a Barcelona, contra un augment de preus especialment discriminatori en comparació amb Madrid. Boicot als tramvies, que tornen als preus antics el 6 de març. Es convoca vaga general per als dies 12 i 13 de març. El Governador Civil Baeza Alegría serà destituït. Aquesta vaga és considerada simbòlicament la darrera batalla de la guerra civil.

1952

Febrer: 5 membres de la CNT són els últims afusellats al Camp de la Bota.

Maig: La repressió desarticula la direcció del POUM, que no tornarà a recuperar-se del cop policíac.

1953

22 de juny: Durant un enfrontament amb la Guàrdia Civil, a Sant Ferriol (Garrotxa), moren tres enllaços del PSUC.

26 de setembre: Els Estats Units signen pactes de col·laboració econòmica i militar amb la Dictadura Franquista.

1954

7 de maig: Dimissió d'en Josep Irla com a President de la Generalitat.

5 d'agost: En Josep Tarradellas és designat com a nou President de la Generalitat.

1955

14 de desembre: Espanya és admesa com a membre de l'ONU.

1956

Novembre: Enfrontaments entre la policia i els universitaris a Barcelona. Tancament de la Universitat per ordre del governador civil.

1957

14-15 de gener: Segona vaga de tramvies a Barcelona.

26 de març: Signatura del Tractat de Roma, acta fundacional de la Comunitat Econòmica Europea (CEE). Espanya restarà exclosa.

30 d'agost: El guerriller anarquista Josep Lluís Facerías mor durant un enfrontament amb la policia a Barcelona.

1958

5 de maig: Poc ressò de la Jornada de Reconciliació Nacional promoguda pel PCE i el PSUC.

1959

18 de juny: PCE-PSUC, MSC, Frente de Liberación Popular (FLP) i Partit Demòcrata Cristià de Catalunya, entre d'altres, convoquen la Vaga Nacional Pacífica. Malgrat l'esforç propagandístic, especialment dels comunistes, la jornada de protesta tindrà poc seguiment.

1960

5 de gener: El guerriller llibertari Quico Sabaté mor abatut per un membre del sometent a Sant Celoni.

5 de febrer: Luis Martínez de Galinsoga és destituït com a director de La Vanguardia, després d'una campanya de boicot al diari en protesta per les seves afirmacions: "Todos los catalanes son una mierda".

19 de maig: Els assistents al concert d'homenatge a en Joan Maragall al Palau de la Música Catalana (amb motiu del centenari del seu naixement) interpreten el Cant de la Senyera, himne prohibit per les autoritats franquistes, davant de diversos ministres. 20 persones seran detingudes, entre elles en Jordi Pujol, que no va assistir al Palau però era un dels organitzadors de l'acció.

1961

19 de desembre: Amb el primer recital del grup Setze Jutges s'inicia el fenòmen de la nova cançó, expressió cultural i artística del catalanisme i l'antifranquisme, que agafarà força anys més tard amb músics com la Maria del Mar Bonet, l'Ovidi Montllor, en Quico Pi de la Serra, en Raimon, en Lluís Llach i en Joan Manel Serrat.

1962

Febrer: Vagues en solidaritat amb el miners asturians que ja han posat en marxa les primeres comissions obreres.

5 de juny: Reunió de l'oposició democràtica espanyola a Munic. El règim franquista titllarà la trobada de "contubernio de Munich".

1963

20 d'abril: Afusellament del dirigent comunista Julián Grimau per suposats actes comesos durant la guerra civil.

9 de maig: Creació del Tribunal d'Ordre Públic (TOP), organisme judicial encarregat de la repressió política sota jurisdicció civil.

7 d'agost: Mor a Balsareny (Bages), durant un enfrontament amb la Guàrdia Civil, l'últim maquis català, Ramon Vila Capdevila *Caracremada*.

Bibliografia

- Clara i Resplandis, Josep: Els Maquis. Girona: Diputació de Girona, 1992.**
- Ramon Vila, Caracremada, el darrer maqui català. Barcelona: Rafael Dalmau, 2002.**
- Marcel·lí Massana, l'home més buscat: un mite de la guerrilla anarquista. Barcelona: Rafael Dalmau, 2005.**
- Eyre, Pilar: Quico Sabaté, el último guerrillero, Barcelona: Península, 2000.**
- Malló, Oriol: La revolta dels quixots. Història d'un maquis. Barcelona: Empúries, 1997.**
- Marín i Silvestre, Dolors: Clandestinos: el maquis contra el franquismo, 1934-1975. Barcelona: Plaza & Janés, 2002.**
- Martínez de Baños Carrillo, Fernando: Hasta su total aniquilación: el ejército contra el maquis en el Valle de Arán y en el Alto Aragón, 1944-1946. Madrid: Almena, 2002.**
- Moreno Gómez, Francisco: La Resistencia armada contra Franco. Tragedia del maquis y la guerrilla. El centro-sur de España: de Madrid al Guadalquivir; pròleg de Paul Preston. Barcelona: Planeta DeAgostini, 2006.**
- Muniesa i Brito, Bernat: Dictadura y transición: la España lampedusiana. 2 vol.: 1. La dictadura franquista (1939-1975), 2. La monarquía parlamentaria. Barcelona: Publicacions i Edicions Universitat de Barcelona, cop. 2005.**
- Núñez, Miguel: La revolución y el deseo: memorias. Pròlegs de Manuel Vázquez Montalbán i Luis Goytisolo. Barcelona: Península, 2002.**
- Pons Prades, Eduard: Españoles en los "maquis" franceses: verano de 1944. Barcelona: Sagitario, 1976.**
- Guerrillas españolas, 1936-1960. Barcelona: Planeta, 1977.**
- Destruir la columna alemana. Barcelona: Hacer, DL 1982.**
- Los Senderos de la libertad: Europa 1940-1944. Barcelona: Flor del Viento, 2002.**
- Los Republicanos en la II Guerra Mundial. Barcelona: RBA, 2006.**
- Prieto Prieto, Ángel: Guerrilleros de la libertad: resistencia armada contra Franco. Madrid: Oberon, DL 2004.**
- Risques, Manel (dir.): Història de la Catalunya contemporània. Barcelona: Pòrtic, 1999.**
- Rodríguez, Esther: Els Maquis. Valls: Cossetània, DL 2005.**
- Sánchez i Agustí, Ferran: Maquis a Catalunya: de la invasió de la Vall d'Aran a la mort del Caracremada. Lleida: Pagès, 1999**
- Maquis y Pirineos: la gran invasión, 1944-1945. Lleida: Milenio, 2001.**
- Espías, contrabando, maquis y evasión: la Segunda Guerra Mundial en los Pirineos. Lleida: Milenio, 2003.**
- El maquis anarquista: de Toulouse a Barcelona por los Pirineos. Lleida: Milenio, 2006.**
- Sánchez Cervelló, Josep (ed.): Maquis: el puño que golpeó al franquismo: la Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón (AGLA). Pròleg de Rafael Aracil. Barcelona: Flor del viento, 2003.**

Serrano, Secundino: Maquis: historia de la guerrilla antifranquista.
Madrid: Temas de Hoy, 2001.

Solé i Sabaté, Josep Maria (dir.): El Franquisme a Catalunya: 1939-1977. 5 Vol.: 1. La dictadura totalitària: 1939-1945; 2. Catalunya dins l'Espanya de l'autarquia (1958); 3. La immigració, el desarrollismo i la resistència cultural (1959-1968); 4. La lluita per la democràcia i l'autogovern (1969-1980); 5. La repressió franquista (1938-1977). Barcelona: *Edicions 62, 2005-2007.*

Téllez Solá, Antonio: Sabaté, guerrilla urbana en España (1945-1960).
Barcelona: Virus, 1992.

Facerías, Guerrilla urbana (1939-1957). La lucha antifranquista del Movimiento Libertario en España y en el exilio. *Barcelona: Virus, 2004.*

Edita:

Produeix:

Amb el suport de:

Diputació
Barcelonès
Servei de Turisme

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació

En dissoldre la guerra civil a Espanya, i com a conseqüència de la repressió feixista d'en Franco, milers de persones van haver de marxar a l'exili per tal de salvar la vida. De a través la consciència en la lluita per la llibertat i l'experiència en el combat que tenien als republicans i republicanes, als seus depulats a prendre les armes contra el sistema aliat i el feixisme italià.

En aquestes setmanes, les veus no són diferents. Partides de guerrillera i guerrillera fema tot el que poden per lluitar als llargs franquista i organitzar, en la mesura que sia ara possible, la resistència armada en espere que, en finalitzar la II Guerra Mundial, els "aliats" catalans a Espanya i després en el regnat d'Franco.

En el món que la Fundació Pere Ardiaca promou en aquesta ocasió, s'ha recollit la lluita contra els nazis a França i l'intent d'assassinar per part de la guerrilla republicana de la Val d'Aran, així com els protagonistes als exiliats i depulats d'aquesta duríssima etapa de la lluita contra el feixisme.

